

Честване на 120-годишнината на Националния природонаучен музей

Алекси ПОПОВ

ПОПОВ А. 2012. Честване на 120-годишнината на Националния природонаучен музей. – Historia naturalis bulgarica, **20**: 5-16.

Abstract. A new Fish permanent exhibition and a wall of founders and donors of the museum were opened on the occasion of the 120th anniversary of the National Museum of Natural History in Sofia. Welcoming speeches were presented at a ceremonial meeting and the Museum was awarded the Marin Drinov Medal by the Bulgarian Academy of Sciences.

Key words: natural history, museum, Sofia, Bulgaria, jubilee, new exhibitions

Сто и двадесет годишна е историята на Националния природонаучен музей. Той е най-старият музей в България. Основан е под името Естественоисторически музей на Негово Височество Княза три години преди Народния музей, родоначалник на днешните Археологически и Етнографски музей. Преди това е съществувала единствено музейна сбирка в Публичната библиотека в София. Така че първата институция в България, която носи името музей, е именно Природонаучният. Той е същевременно и най-старият и най-богатият между природонаучните музеи на Балканския полуостров.

Почти 60 години от неговото съществуване протичат самостоятелно под името Царски естественоисторически музей под специалните грижи и издръжка на владетелите на Третото българско царство и малко повече от 60 години историята му е свързана с Българската академия на науките. Преименуван на Природонаучен музей, той е първото звено, което преминава към Академията при нейната реорганизация през 1947 г. от общност на изтъкнати учени в център за научни изследвания с много институти. През 1974 г. Министерският съвет дава национален статут на музея и оттогава той носи сегашното си име. В продължение на 17 години е единственото звено на БАН с национален статут и единственото и досега звено на Академията, получило този статут от държавата. Сега в БАН има четири самостоятелни научни звена с национален статут, от които две са получили този статут едва преди една година.

Националният природонаучен музей навърши 120 години през 2009 г. Тържеството по този случай се проведе през октомври, месецът, през който БАН отбеляза своята 140-годишнина. Още в началото на същата година ръководството на НПМ състави програма за честването, съдържаща прояви през цялата 2009 година.

Кулминацията на тези прояви се състоя на 27 октомври 2009 г. Празникът започна в сградата на музея с **откриване на новите части от експозицията**. В тази част на тържеството участваха министър-председателят Бойко Борисов, бившият министър-

Фиг. 1. Откриване на новата експозиционна зала „Риби“. Отляво надясно на първата редица: Алекси Попов, Никола Съботинов, Йорданка Фандъкова, Петър Берон, Симеон Сакскобурготски, Бойко Борисов; на втората редица: Явор Милушев, Сергей Игнатов, Атанас Семов, Александър Попов, Павел Стоев

председател Симеон Сакскобурготски (внук на основателя на музея), заместник-председателят на Народното събрание доц. Атанас Семов, министърът на образованието, младежта и науката Йорданка Фандъкова, заместник-министърът на образованието, младежта и науката доц. Сергей Игнатов, председателят на БАН акад. Никола Съботинов, бившият заместник-министър на културата Явор Милушев.

Първо министър-председателят откри новата експозиционна зала „Риби“ (фиг. 1-3). Кратко слово произнесе директорът на НПМ доц. Алекси Попов. В залата са изготвени две нови диорами: „Черноморско крайбрежие“ и „Животът в блатото“. Първата ни дава картина на скалист бряг по северното крайбрежие с обитаващи го риби, птици, мекотели и ракообразни. Във втората намират място риби, земноводни, влечуги, птици и мекотели. Освежена е и диорамата „Коралов риф в Карибско море“. Тя илюстрира рибната и безгръбначната фауна край бреговете на Куба. Останалата част на изцяло обновената зала с осем витрини е посветена само на кръглоустите и рибите. Показани са чуждестранни и черноморски видове риби, акули, скатове, есетроподобни риби и две витрини са изпълнени с наши сладководни костни риби. Витрината за филогения на безчелюстните (кръглоустите) и рибите е изготвена въз основа на съвременните схващания за тяхната еволюция и систематика и родствените отношения между отделните групи риби. Макет илюстрира анатомията на риба. Работата по създаването на залата продължи седем месеца. Резултатът е една съвременна и привлекателна експозиция със значително подобрена образователна роля и въздействие върху посетителите. Министър-председателят разгледа и експозицията от птици (фиг. 4).

Фиг. 2. Бойко Борисов разглежда зала „Рибни“

Фиг. 3. Инициаторът за създаването на новата зала „Рибни“ Тихомир Стефанов показва експозицията на Симеон Саксбурготски и Йорданка Фандъкова

По случай юбилея бяха изготвени и нови витрини в залите „Влечуги и земноводни“ и „Растения“. Във **витрината „Отровни влечуги и земноводни“** вниманието привличат сухият препарат на шумяща отровница (*Bitis arietans*) и уголеменият макет на змийска глава, на който личат подробности от морфологията и анатомията. Посетителят може да намери любопитна информация за отровните жаби, за морските змии и за други чуждестранни и български видове отровни змии, за отровния им апарат, типове отрови и тяхното действие. **Витрината „Гъбите – познати или опасни“** има особено значение, тъй като въвежда за първи път в експозицията на музея царство гъби. Дотогава в експозицията са били представени царствата животни и растения. Гъбите са били показвани само на временни изложби. Новата витрина запознава посетителите с разпространението и основните групи гъби. Обърнато е внимание на интересни моменти, свързани с техния жизнен цикъл, каквото е образуването на самодивски кръгове. С макети и фотографии са представени 32 вида ядливи и отровни гъби. Залата, в която е витрината, би трябвало вече да носи името „Растения и гъби“.

След това министър-председателят откри **кът на създателите на музея** (фиг. 5), който се състои от **барелефи на цар Фердинанд I и акад. Иван Буреш** и плоча на дарителите. Кратко слово произнесе ръководителят на отдел „Палеонтология и минералогия“ на НПМ доц. Николай Спасов. Цар Фердинанд е основател на Естествоисторическия музей. Заслугите му към музея се състоят в издръжката на музея с негови лични средства в продължение на близо 30 години, закупуването на ценни колекции от животни от различни континенти, организирането на експедиции и участието в тях, обогатяването на сбирките със събрани от него животни. Заслугите му към науката се състоят в откриването на нови видове пеперуди и растения. Акад. Иван Буреш е директор на музея

Фиг. 4. Бойко Борисов разглежда една от залите с птици

Фиг. 5. Откриване на кът на създателите и дарителите на НПМ

в продължение на 45 години. Заслугите му към музея са превръщането му в най-богатия на Балканския полуостров и в център на развитието на природните науки у нас. Заслугите му към науката са полагането на основите на съвременната зоология и създаването на фаунистична школа в България. Каменните релефи са изработени от скулптора Рапо Митев. **Плочата на дарителите** изброява имената на най-значимите от тях. Те са подарили колекции или особено ценни експонати, включително средства и животни за препариране. Общият им брой е 60, между които 40 лица от България, 14 лица от други страни, 4 български и 2 чуждестранни организации. Посочването на дарителите ще увековечи в очите на посетителите тяхното дело и принос за обогатяването на музея и за развитието на природните науки в България.

Откриването на новите части от експозицията включваше и две нови временни изложби. Целта на **изложбата „НПМ в миналото и сега“** е да запознае посетителя с богатата история и разностранните постижения на музея, с признанията за неговата дейност и с изследователите, които понастоящем изпълняват мисията му. Тя започва с проследяване на повече от вековното развитие на музея, илюстрирано с исторически фотографии и пособия. Интерес сред посетителите предизвикват микроскоп и мастилница, ползвани преди 100 години, пишпещна машина, ползвана преди 80 години. Тук са и книги от средата на миналия век на учени от музея, както и траурна кутия с насекоми по повод смъртта на Княгиня Мария-Луиза (1899). Изложени са и някои награди на НПМ по случай стогодишнината му: орден „Народна република България“ I степен и медал „Joachim Varrand“ на Народния музей в Прага. Посетителят може да види и единствената награда, с която музеят удостоява – плакетът „Акад. Иван Буреш“, учреден през 2002 г. Показани са и медали на експонати на музея от световни ловни изложения. Друга витрина ни представя мисията, научните изследвания и колекциите, както и образователната и природозащитната дейност на музея. В нея намират място и препарати на тропически

птици и кутия от Царската колекция с пеперуди, ловени от цар Фердинанд, а също учебно помагало, създадено с участието на зоолог от НПМ. Следващата витрина предлага информация за новата структура на музея, въведена през юбилейната година, и за учените и специалистите, работещи понастоящем в НПМ. Тук са показани съвременните издания на музея: списание, поредици и книги. Само през последните две години преди юбилея броят на книгите на музея е 15. Това са книги или издадени от НПМ, или с повече от половината автори или редактори от музея. Никога в историята си музеят не е имал толкова голяма издателска активност. Не трябва да се забравя и фактът, че броят на учените през тези две години е бил 13. Четвъртата витрина на изложбата е посветена на Палеонтологичния филиал в Асеновград. Постер представя неговите богати колекции и постижения. Показани са и фосилни безгръбначни и останки от гръбначни животни, съхранявани във филиала. Веднага след честването на годишнината в изложбата бяха поставени приветствия, награди, подаръци и снимки от самото юбилейно тържество.

Изложбата „Научните експедиции на НПМ“ отразява пътешествията на учени от музея в други страни и тяхната събирателска и изследователска дейност. Тя показва една романтична и привлекателна част от живота на зоолозите и палеонтолозите. Нейната цел е да предизвика интереса на младежта към тези клонове на науката. Отделни постери са посветени на зоологическите проучвания на Балканския полуостров (Хърватия, Черна гора и Европейска Турция), в Тунис, по вулканите на Турция, Армения и Кавказ, в Каракорум. Постерът „Чудесата на Близкия Изток“ ни запознава със събирателско пътешествие в Турция, Иран, Ирак, Сирия и Ливан. „Мечта за снежния леопард“ ни представя проучванията на едри бозайници в Монголия. Специален постер обобщава резултатите от самостоятелната експедиция на НПМ в Мозамбик. Традициите на музея в изследване на пещерната фауна излизат и извън пределите на страната. Един пример за това е постерът за биоспелеологичните проучвания в Турция и Грузия. Свързан със същата тематика е и постерът за прилепите, наречен „Нощните ловци“. Палеонтологичните експедиции на НПМ са представени чрез постера „По следите на изчезналите животни“. Част от изложбата е и витрината за пещерните проучвания в България, която показва предимно пещерно оборудване и пещерни карти от началния период на развитие на спелеологията у нас.

Сградата на музея беше украсена по случай юбилея с плакат „Открий невидимото“ и с транспарант за годишнината.

След завършването на церемониите в сградата на музея честването продължи с **тържествено събрание** в Големия салон на БАН. Залата беше изпълнена с представители на сродни научни институти, висши учебни заведения, Централно управление на БАН, регионални музеи, неправителствени организации, журналисти. Присъстваха заместник-председателят на Народното събрание доц. Атанас Семов, заместник-министърът на образованието, младежта и науката доц. Сергей Игнатов, бившият заместник-министър на културата Явор Милушев, ръководители на БАН. Събранието беше открито и ръководено от доц. Петър Берон и започна с **приветствия** по случай 120-годишнината. Приветствия бяха поднесени или изпратени от: акад. Никола Съботинов, председател на Българската академия на науките; Георги Първанов, президент на България, прочетено от доц. Петър Берон; д-р Лъчезар Иванов, заместник-председател на Народното събрание, от името на Народното събрание; доц. Атанас Семов, заместник-председател на Народното събрание, от името на Комисията по образование, наука и въпросите на децата, младежта и спорта при Народното събрание; Нона Караджова, министър на околната среда и водите; доц.

Сергей Игнатов, заместник-министър на образованието, младежта и науката; проф. Параскева Михайлова, директор на Института по зоология при БАН; проф. Димитър Пеев, директор на Института по ботаника при БАН; доц. Дончо Карастанев, директор на Геологическия институт „Страшимир Димитров“ при БАН, прочетено от научния секретар на института проф. Кристалина Стойкова; Евдокия Манева, заместник-министър на околната среда и водите, прочетено от директора на Дирекция „Национална служба за защита на природата“ при министерството Михаил Михайлов; чл.-кор. Йордан Йорданов, директор на Института по експериментална морфология и антропология с музей при БАН; доц. Михаил Малеев, директор на Националния музей „Земята и хората“; доц. Руслан Костов, председател на Българското минералогическо дружество; проф. Добриня Темнискова, председател на Българското ботаническо дружество; проф. Георги Цанков, председател на Българското ентомологично дружество; доц. Петър Берон, председател на Българската федерация по спелеология; проф. Нино Нинов, ректор на Лесотехническият университет, прочетено от заместник-ректора на университета доц. Петър Желев; проф. Илия Банков, директор на Института по експериментална патология и паразитология при БАН; доц. Маргарита Моллова, директор на Института по биология и имунология на размножаването „Акад. Кирил Братанов“ при БАН; проф. Петър Гецов, директор на Института за космически изследвания при БАН; доц. Валентин Плетньов, директор на Регионалния исторически музей – Варна.

Поднасяйки приветствието си, акад. Никола Съботинов съобщи решението на Академията за награждаване на НПМ. Управителният съвет на Българската академия на науките награждава Националния природонаучен музей на БАН с **почетен плакет на Българската академия на науките „Марин Дринов“** за неговите изключителни заслуги за развитието на научните изследвания на живата и неживата природа, за богатата образователна дейност за популяризиране на природонаучните знания и във връзка със 120 години от създаването му. Председателят на БАН връчи плакета на директора на музея (фиг. 6). Доц. Петър Берон поднесе плакет на Българската федерация по спелеология, обявявайки решението на федерацията да удостои НПМ по случай юбилея. Той подари и новоизлязлата книга „Пещери и спелеология в България“ от Петър Берон, Трифон Даалиев и Алексей Жалов. Музеят получи като подарък и образец от минерала норсетит от Кремиковското рудно находище, поднесен от доц. Михаил Малеев от името на Националния музей „Земята и хората“ (фиг. 7). Норсетитът е открит като минерал през 1959 г., а в България е установен за първи път през 1996 г. именно в това находище. Проф. Параскева Михайлова (фиг. 8) подари по случай годишнината кристална ваза от името на Института по зоология при БАН.

Новите носители на **Наградата „Акад. Иван Буреш“** бяха обявени от директора на НПМ доц. Алекси Попов. Те са доц. Святослав Петрусенко (пенсионер), доц. Николай Спасов (ръководител на отдел „Палеонтология и минералогия“) и д-р Denis Geraads (Национален център за научни изследвания – CNRS, Париж). Първият се награждава за неговите заслуги за развитието на музейните колекции и минералогията у нас, а другите двама – за техните приноси за палеонтологията и зоологията в България и заслуги за развитието на музея. С това общият брой на удостоените с плакета става осем. Директорът на музея връчи плакета на доц. Н. Спасов (фиг. 9) и доц. С. Петрусенко по време на тържественото събрание, а на д-р D. Geraads при следващото му посещение в България.

След това директорът на НПМ доц. Алекси Попов изнесе **презентация на тема „Националният природонаучен музей при БАН в миналото и сега“**. Като най-

Фиг. 6. Председателят на БАН връчва почетния плакет „Марин Дринов“, с който НПМ е награден по случай юбилея

положителни периоди в историята на музея бяха изтъкнати периодите между Първата и Втората световна война (1918-1944) и след получаването на национален статут (1974-2009). През първия период музеят се превръща в един от известните в Европа природонаучни музеи с нова сграда, списание с международно признание, приобщаване на основните частни зоологически и ботанически колекции в България, начало на ботанически и геологически проучвания. През втория период двойно са увеличени експозицията и персоналът, провеждат се събирателски експедиции до всички континенти, създаден е Палеонтологичен филиал. Като негативни периоди се очертават бомбардировките и последиците от тях (1944-1948), когато сградата е разрушена, и разформироването на музея (1962-1966), когато експозицията е силно намалена, музеят е затворен за посетители и редуциран до секция, в която няма научен персонал. Съвременното състояние на НПМ се характеризира с голяма публикационна активност (по 6 публикации на учен средно годишно през последните пет години, две от тях в чужбина) и увеличение на собствените приходи (нараснали 4,5 пъти за последните четири години, като дялът им спрямо бюджетната субсидия е увеличен от 23 % на 66 %).

Тържественото събрание завърши с изпълнение на „За многая лета“. Коктейлът във фойето на централната сграда на БАН бе една добра възможност за разговори на служителите на музея с техните гости.

Освен честването на 27 октомври НПМ осъществи през цялата 2009 година редица други инициативи по случай годишнината. Една от тях беше ознаменуването на юбилея с издаването на **пощенска марка**, която е дело на художника Андриан Бекяров. На нея е изобразен аметист, виолетова разновидност на кварца, от с. Тешово, Гоцеделчевско. Съхранява се в НПМ и е най-големият кристал от аметист, намиран в България. Валидирането на марката, блока, първодневния плик и специалния пощенски печат се

Фиг. 7. Михаил Малеев подарява минерала норсетит от името на Националния музей „Земята и хората“

Фиг. 8. Параскева Михайлова поднася цветя по случай годишнината

Фиг. 9. Директорът на НПМ връчва плакета „Акад. Иван Буреш“ на Николай Спасов

състоя в сградата на НПМ на 24 март 2009 г. и беше извършено от заместник-председателя на Държавната агенция за информационни технологии и съобщения Димитър Станчев и директора на НПМ. Това е признание за значението на музея, тъй като подобни церемонии обикновено се провеждат в Централната поща или в НДК. Печатът показва алпийския сечко (*Rosalia alpina*), основен елемент в логото на музея. На първодневния плик освен марката и печата са изобразени други значими експонати на НПМ: гигантски динотерий (*Deinotherium giganteum*), малка райска птица (*Paradisea minor*) и бял носорог (*Ceratotherium simum*).

В чест на годишнината беше издадена серия от 6 **пощенски картички** с фотографии на аметист, алпийски сечко (*Rosalia alpina*), малка райска птица (*Paradisea minor*), северен сокол (*Falco rusticolus*), пума (*Puma concolor*) и гепард (*Acinonyx jubatus*) и пояснения на български и английски. Издадени бяха и четири **календара**: два в голям формат и два в джобен формат. Юбилейният календар успоредно илюстрира миналото и настоящето на НПМ.

Освен изложбите, открити по време на официалното тържество в музея, по повод на годишнината през 2009 г. бяха подредени и три други **временни изложби**. Изложбата „Музей на паяка“ (10 януари до 27 февруари) впечатли с живите паяци птицеяди и гигантския макет на паяк кръстоносец. Тя запозна посетителите с чудния и загадъчен свят на паяците с цел да промени негативната представа на хората за тях. Пътуващата изложба „Дарвин сега“ (4 март до 12 април 2009) беше организирана съвместно с Британския съвет по случай 200 години от рождението на Чарлз Дарвин и 150 години от издаването на неговата книга „Произход на видовете“. Изложбата отразява живота и трудовете на Дарвин, теорията му за еволюцията и нейното влияние върху съвременната

биология и медицина. Беше открита в НПМ от неговия директор, като на откриването говориха и посланикът на Великобритания Негово Превъзходителство Стийв Уилямс, директорът на Британски съвет България Тони Бъкби и заместник-министърът на културата Явор Милушев. Изложбата ознаменува 120-годишнината на НПМ и 75-годишнината на Британския съвет и беше последователно показана във Варна (от 30 април 2009), София (НДК, от 22 май 2009), Пловдив (от 15 юли 2009), Асеновград (в Палеонтологичния филиал на НПМ, от 5 август 2009), Стара Загора (от 15 януари 2010), Пазарджик (от 12 февруари 2010), Сливен (от 5 март 2010), Бургас (от 12 април 2010) и София (в Столичната библиотека, от 16 септември 2010), като и в тези градове беше открита от представители на НПМ и Британския съвет. Фотоизложбата **„Осемдесет години организирано пещерно дело в България“** (май до септември) илюстрира възникването и историята на Българското пещерно дружество, Българската федерация по спелеология и пещерните клубове. Историята на пещерното дело е тясно свързана с историята на музея. Първите биоспелеолози в страната са сътрудници на музея начело с откривателя на пещерната фауна в България акад. Иван Буреш. Те са и редактори на списанието на дружеството. И сега НПМ е основното звено за биоспелеологични проучвания у нас и към него са създадени Изследователски център по спелеология и Център за изследване и защита на прилепите.

На юбилея на музея беше посветено и изпълнението на **проекта „Националният природонаучен музей – достъпен за всеки“**. Това е първият проект за създаване на улеснения за посетителите с увреждания. По него бяха изградени рампа за придвижване на инвалиди до четирите етажа на експозицията, както и тоалетна за хора с увреждания.

Интернет страницата на НПМ беше изцяло обновена също по повод на годишнината. Използвайки модерен дизайн, доц. Станислав Абаджиев създаде една от най-красивите и най-подробните страници в БАН. В нея интересуващите се могат да открият информация за експозицията, колекциите, изследванията, проектите, експедициите и изданията на музея. Обстойни са данните за неговата структура, персонал и история. Актуалните събития в живота на музея попълват рубриката „Новини“.

През цялата 2009 година за електронни **медии** бяха осъществени редица интервюта с ръководството на музея за експозицията и богатствата на НПМ, за научните изследвания и събирателската дейност на неговите сътрудници. В тях неизменно се подчертаваше продължителната история на музея и предстоящият му юбилей. Такива интервюта бяха излъчени по Българската национална телевизия, bTV („Новини“ и „Тази сутрин“), Нова телевизия, ВВТ, MSAT, Планета фолк, Българското национално радио (Програма Хоризонт, Радио София и Радио България) и в интернет страници като news.bg, obshtestvo.net, Агенция Фокус, Писна ни. Официалното тържество на 27 октомври беше много накратко отразено със снимки и съобщения за откриването от министър-председателя на новата експозиционна зала „Рибни“ и барелефите на създателите на музея при посещението му по случай 120-годишнината на НПМ във вестниците Труд, Стандарт, Новинар, Сега, Дума, а по-подробно в Националния седмичник за образование и наука Аз Буки (бр. 44 от 28 октомври – 3 ноември и бр. 46 от 11-17 ноември), вестник Учителско дело, както и с кратки репортажи по основните електронни медии.

Основните прояви по случай годишнината бяха финансирани от собствените приходи на НПМ. Само изграждането на улеснения за хора с увреждания и организирането на изложбите „Музей на паяка“, „Дарвин сега“ и „Осемдесет години организирано пещерно дело в България“ бяха финансирани съответно от Агенцията за хората с

увреждания, Държавната агенция за младежта и спорта, Британския съвет и Българската федерация по спелеология на обща сума 86 818 лв., а издаването на пощенската марка беше финансирано от Държавната агенция за информационни технологии и съобщения. Поради бюджетни затруднения на БАН не получихме финансова подкрепа за юбилейните прояви от Академията.

Един месец след честването на 120-годишнината бяха обявени резултатите от независимата международна оценка на научното ниво на институтите на БАН, проведена от 40 експерти от 17 страни от името на Европейската научна фондация (ESF) и Европейската федерация на националните академии на науките (ALLEA). Експертите оцениха високо постиженията на НПМ и препоръчаха превръщането му в голям и международно значим музей чрез обединяване на експертите-таксономи и колекциите от другите природонаучни институти на БАН. Въз основа на тази препоръка ръководството на НПМ предложи конкретен план за реформа на музея. В резултат на тази реформа музеят увеличи научния си състав, което е гаранция за продължаване и в бъдеще на тенденцията за възходящо развитие от последните десетилетия.

Постъпила: 18.11.2011

Адрес на автора:

Алекси Попов, Национален природонаучен музей – БАН, бул. Цар Освободител 1, 1000 София, e-mail: alporov@bulinfo.net

Celebration of 120th anniversary of the National Museum of Natural History

Alexi POPOV

(S u m m a r y)

Celebration of the 120th anniversary of the National Museum of Natural History took place in Sofia on 27 October 2009. The Prime Minister Boyko Borisov opened a new Fish permanent exhibition, new show cases with mushrooms and venomous reptiles and amphibians, two temporary exhibitions as well as a wall of founders and donors of the museum. Welcoming speeches were presented at a ceremonial meeting in the name of the President of Bulgaria, Parliament, ministers, related institutes, museums and societies. The Museum was awarded the Marin Drinov Medal by the Bulgarian Academy of Sciences and three researchers were honoured with the Ivan Buresch Award of the National Museum of Natural History. A postage stamp, postal cards and calendars were published and three other temporary exhibitions were arranged on the occasion of the jubilee.